

Odysséen

Kyklopen

En av de grekiska hjältarna vid Troja är "den mångkunnigt kloke Odysseus", känd för sin list. Det var han som föreslog att grekiska krigare skulle gömma sig i en väldig trähäst för att kunna överlista trojanerna och tränga in i staden. Odysséen är berättelsen om Odysseus hemfärd till Ithaka, om alla de olyckor och äventyr han och hans män råkar ut för. Här landstiger de på Kyklopernas ö, och söker sig till en grotta som tillhör jätten Polyfemos. Jätten kommer hem ...

När vi gjort upp en eld och offrat till gudarna, åt vi själva av husets ost och blev sittande sedan i väntan tills han kom hem med sin hjord. En jättelik börda av torrved bar han på – för att elda med till aftonens måltid – som han med hiskligt brak slängde från sig inne i grottan; då flög vi skräckslagna bort mot dess allra innersta skrymsle. Av sina feta djur drev han in i den rymliga hålan dem som han ämnade mjölka nu, och lät alla hannar, gumsar och bockar, bli kvar på den säkert hägnade gården. Därpå lyfte han upp ett väldigt block som han ställde framför grottans ingång – så tungt att inte ens tjugo starka vagnar med fyra hjul kunnat rubba dess läge. När han för öppningen satt denna höga och mäktiga dörrsten slog han sig ned att mjölka får och bråkande getter så som det brukas, och släppte sen fram de små för att dia. Hälften av mjölken ystade han och sparade osten som han fick ut därav i särskilt flätade korgar, resten hällde han upp i byttor, att ha inom räckhåll om han blev törstig, och även som dryck till aftonmåltiden. Men när han så i en fart hade utträttat allt vad han skulle gjorde han eld, och fick syn på oss, och frågade genast: 'Vilka är ni? Varifrån har ni kommit på fuktiga vägar? Har ni ett ärende av något slag? Eller irrar ni slumpvis så som pirater gör? De brukar ju driva på havet och sätta eget liv på spel när de utplundrar andra.'

Det var kykloperns ord, och av skräck förfrös våra hjärtan inför hans dånande röst och den jättelika gestalten. Jag tog mig ändå samman, så gott jag kunde, och sade:

'Vi är achaier som irrande förts av alla slags vindar hit över havets väldiga svalg när vi reste från Troja hem mot vårt eget land; på andra vägar och kosor leddes vi in, ty så var väl Zeus' den allsmäktiges vilja. Vi kan berömma oss av att ha kämpat under Atriden, kung Agamemnon vars namn är det största nu under himlen sen han förstört en så mäktig stad och skickat i döden

så många män. Men vi som hamnat här vill med böner
famna ditt knä, i hopp att bli gästfritt bemötta och även
motta av dig någon gåva, som skick och sedvänja bjuder.
Skydd begär vi hos dig. Respektera gudarnas vilja!
Zeus är hämnaren, minns, för alla som vädjar om bistånd;
gästfrihet värnar han om, och för honom är främlingen helig.'

Så löd mitt svar. Då genmälde han med kallsinnigt hjärta:
'Antingen är du väl dum, eller också från avlägsna trakter,
om du vill ålägga mig respekt eller fruktan för gudar!
Vi kykloper, vi struntar då blankt i Zeus och egiden
och hans höga Olymp – vi är mycket starkare själva!
Nej, för att ungdå en vredgad Zeus, inte tänker jag skona
dina kamrater och dig, såvida jag själv inte vill det!
Säg nu var du har lagt ditt skepp – är det ute på udden
eller här strax intill? Jag är lite nyfiken bara.'

Frågan han ställde var lömsk, men jag som lärt mig av livet
såg vad hans avsikt var, och därför sade jag listigt:

'Mitt skepp har jordskalvens gud, Poseidon, slagit i spillror
mot några klippiga skär allra längst därborta på kusten;
dit in vräkte han oss sen vi drivits av vindar från djupen.
Bara jag själv och männen här kom levande undan.'

Orden jag sagt besvarades ej av den skoningslöst grymme
utan han störtade upp och grep efter mina kamrater.
Två av dem fick han fatt och dängde i marken som valpar,
hårt så att bådass hjärnor rann ut och fuktade jorden.
Sen skar han upp dem, lem för lem, och redde sin kvällsward
och satte i sig allt, som ett glupande lejon från bergen
– inget av inälvor, kött eller mörghylla ben blev det över.
Gråtande lyfte vi andra upp mot Zeus våra händer
vid denna hemiska syn, och vanmäktig modlöshet grep oss.
Men när kyklopen fyllt sin väldiga buk med att sluka
människokött och på det bälgat i sig outspädd färmjolk
sträckte han ut sig i grottan, mitt ibland djuren, att sova.
Jag sökte inge mig mod och övervägde att ljudlöst
smyga mig på honom, dra mitt slipade svärd ifrån höften
och stöta till i hans bröst, vid mellangärdet, mot levern
sedan jag känt mig för med min hand. Dock höll mig en annan
tanke tillbaka: vi skulle ju dö vi också därinne,
helt ur stånd som vi var att med handkraft vältra åt sidan
jätteblocket av sten med vilket han tillspärrat grottan.
Alltså förblev vi där, i ångestfull väntan på dagen.

Tidigt när gryningen kom med den rosenfingrade Eos
gjorde han upp en eld och mjölkade getter och tackor
efter sin vana, och släppte sen fram de små för att dia.
Men när han så i en fart hade fullgjort allt vad han skulle
grep han två av de mina igen och tog dem till frukost.
När de var uppätta drev han på nytt sin välfödda boskap
ut ur grottan; lätt tog han bort den väldiga stenen,

satte den sedan på plats, som man sätter ett lock på sitt koger.
 Högljutt hojtande drog han iväg med den välfödda hjorden
 upp mot bergen, men jag blev kvar och grubblade över
 hur vi på bästa sätt skulle hämnas, om Pallas var nådig.
 Följande utväg blev den jag stannade för som den bästa.
 Där vid en fälla hade han lagt en jättelik knölpåk,
 ljusgrön, huggen av färsk oliv, som han tänkt göra bruk av
 när den fått torka väl. Vi tyckte den liknade masten
 som man kan se på skepp med tjugo roddarebänkar,
 rymliga lastfartyg som korsar de ändlösa djupen,
 så enorm var dess längd, och sådan också dess tjocklek.
 Därav högg jag ett stycke, en famn ungefär, som jag räckte
 åt mina vänner, med order om att avskala barken
 och göra ytan slät, medan själv jag spetsade änden
 som jag därefter höll in i elden så den blev härdad.
 Pålen gömde jag omsorgsfullt inunder den spillning
 som låg där spridd överallt i grottan i ymniga mängder.
 Sedan valde vi ut genom lottning de djärva som skulle
 lyfta pålen med mig och borra den in i kyklopens
 enda öga, så snart han betogs av den ljuvliga sömnen.
 Just de kamrater föll lotten på som jag helst hade önskat;
 fyra var de, med oförskräckt mod, och jag själv blev den femte.

Med sina vackert ulliga får kom han hem emot kvällen
 och föste in sin feta hjord i den rymliga grottan,
 alla djuren, och inga blev kvar därute på gården

– kanske han anade ont, eller var det en gud som befallde.
 Sedan han tillslutit grottan väl med den väldiga stenen
 slog han sig ned och mjölkade får och bråkande getter
 efter sin vana, och släppte sen fram de små för att dia.
 Men när han så i en fart hade uträttat allt vad han skulle
 grep han två av de mina igen och åt dem till kvällsvard.
 Nu var det dags: jag steg fram och ställde mig nära kyklopen
 medan jag höll i min hand en skål med vinet och sade:

'Smaka på vinet, kyklop, efter människoköttet du njutit
 så får du se vilken dryck vi hade ombord på vårt fartyg!
 Det tog jag med som offer åt dig, i förhoppning om misskund
 så att du hjälper mig hem. Men du rasar ju över all måtta!
 Hur skulle någonsin mer en enda mänska på jorden
 vilja besöka dig, ditt odjur, som du betar dig?'

Dessa var mina ord. Han drack och fröjdades mäktigt
 åt detta söta vin och tiggde mig genast om mera:

'Hör du, var snäll och slå på lite mer, och säg vad du heter!
 Då skall du få en present som du säkert kommer att gilla.
 Också åt oss kykloper alstrar den bördiga jorden
 saftiga druvor som Zeus med ymnigt regn låter frodas,
 men i de här, min själ, flyter ren ambrosia och nektar.'

Åter räckte jag honom då av det glödande vinet.
 Tre gånger skänkte jag i och tre gånger drack han, den dären.

När så efter en stund mitt vin stigit jätten åt hjärnan
tog jag på nytt med inställsam röst till orda och sade:

'Om mitt berömda namn, kyklop, har du frågat, och gärna
säger jag det om du ger mig den skänk du ställde i utsikt.
Ingen, så lyder mitt namn, och *Ingen* kallas jag alltid
både av mor och far och av alla kamrater och vänner.'

Utan förskoning svarade då den grymme kyklopen:
'*Ingen* blir den som jag äter sist, och dina kamrater
slukar jag före dig – det är väl en frikostig gåva!'

Så sagt stöp han på rygg och blev liggande där med den tjocka
halsen hängande slappt; den allt betvingande sömnen
fick honom strax i sitt våld, och upp ur hans svalg välldes rödvin,
blandat med bitar av människokött som han spydde i fyllan.
Pålen tog jag då fram och höll dess ände i glöden
tills den blev alldeles het; jag manade männen med tillrop
att inte nedslås av skräck och svika nu när det gällde.
Så, när olivträet, fast ännu grönt, var nära att tändas
– genomglödgd av spetsen helt och lyste förfärligt –
drog jag det ut ur elden snabbt, och mina kamrater
ställde sig runtomkring. En gud göt mod i vårt hjärta.
Stocken lyfte vi upp och stötte den vässande änden
rakt in i jättens pupill. Jag pressade allt vad jag kunde
uppifrån, medan jag vred den runt, och liksom en träborr
som man gör hål i en skeppsbjälke med, då remmen därnere
växlande drar den åt bägge håll så den ständigt roterar,
så höll vi pålen och snurrade runt den glödande spetsen
inne i ögat, och varmt rann blodet omkring den i strömmar.
Alla fransar och bryn sveddes bort av hettan som ögats
utbrända glob spred ut, och dess rötter hörde vi knastra.
Som när en smed doppar ned i det kalla vattnet en bila
eller en yxa med dubbel egg för att härda sitt smide,
ty bara så blir järnet starkt, och det visslar och sjuder,
likadant fräste det också och sjöd om pålens olivträ.
Fasansfullt vrälade han så det skallade inne i berget.
Vi drog oss bakåt, slagna av skräck, och bort ur sitt öga
ryckte han då den av ymnigt blod besudlade pålen,
slängde den från sig och flaxade vilt med rasande händer
medan han högljutt skrek på andra kykloper som bodde
under de blåsiga bergens krön däruppe i hålor.
Från alla hål dök de upp när de hörde hans rop, och runt grottan
ställde de sig och frågade strax om skälet till jämmern:

'Vad går det åt dig, säg, Polyfemos? Måste du gasta
i den ambrosiska natten så där och väcka oss alla?
Är det en tjuv månntro som hemligt har rövat din boskap?
Kanske har någon med list eller våld försökt slå ihjäl dig?'

Inifrån grottan svarade dem den starke kyklopen:
'*Ingen* är här och söker med list och med våld slå ihjäl mig!'
Åt sina ord gav de vingar då och svarade honom:

Atriden son till *Atreus*,
Agamemnons far
egiden *Zeus* sköld

'Om du är ensam där och ingen förgriper sig på dig,
då har du fått en sjukdom av Zeus du inte kan undfly.
Men du kan be en bön till din mäktige fader Poseidon.'

Därmed gick de sin väg, och jag måste le i mitt hjärta
åt att han lurats så lätt av mitt sluga påhitt med namnet.
Sedan han stönande trevat sig fram, förvriden av plågor
och vältrat undan det stora block som tillstängde grottan
satte han sig i öppningens mitt med utbredda armar,
redo att fånga envar som hoppades smita av fåren
– kanske i tron att jag skulle vara så enfaldig av mig.
Noga övervägde jag nu om en rymning var möjlig
och hur på bästa sätt jag skulle befria från döden
männen och mig; jag spann på alla slags uppslag och lister,
för här stod livet på spel, och ett ohyggligt slut tycktes nära.
Följande utväg blev den jag stannade för som den bästa.
Baggar med präktig tätvuxen päls fanns många därinne,
stora, vackra och välfödda djur, violblå i ullen.
Dessa band jag i tysthet ihop med flätade vidjor,
hämtade från den plats där den laglöse brukade sova,
tre och tre, och baggen i mitten fick under sig bära
en av männen; de två på sidorna skyddade honom.
Tre gumsar uppbar alltså en man. När alla var klara
valde jag ut åt mig själv den största baggen i flocken,
fattade tag i hans rygg och under den ulliga buken
hasade jag mig ner, med händerna snodda i pälsens
lockiga hår. Där höll jag mig fast med tålmodigt sinne
och vi förblev alla så, i ångestfull väntan på dagen.

Tidigt när gryningen kom med den rosenfingrade Eos
önskade handjuren strax rusa ut ur grottan till betet
men alla honor stod bråkande kvar med mjölkstinna juver
i sina fällor än; och husbonden, ohyggligt ansatt
av sina plågor, trevade blint på baggarnas ryggar
medan de strömmade ut, men märkte ej i sin enfald
männen som fastbundna hängde där under ulliga bringor.
Sist genom grottans öppning kom så den väldiga gumsen,
tyngd av riklig ull och den sluga bördan därunder.
Honom kände kyklopen på handen och sade:

'Varför kommer du sist, min kära bagge, ur grottan?
Du brukar aldrig minsann bli efter de andra i hjorden
utan med långa kliv är du alltid den förste att beta
gräsets blommor, och först att nå fram till strömmande floder,
och som den förste längtar du hem till fällan om kvällen.
Nu däremot går du allra sist! Din husbondes öga
saknar du kanske, det som den skurken Ingen har bländat
med sina skändliga män sen hans vin tagit från mig förståndet;
men det säger jag då, sin död kan han inte fly undan!
Hade du känslor som jag och ägde förmågan att tala
kunde du avslöja strax var han gömt sig undan min vrede!
Jag skulle dänga honom så hårt i marken att hjärnan

skvätte åt alla håll! Då finge jag lindring i hjärtat
för allt det onda han tillfogat mig, den uslingen Ingen!

Därmed släppte han ut genom hälans öppning sin gumse.
När vi var hunna en bit på väg från grottan och gården
löste jag först mig själv och befriade sen mina vänner.
Framför oss drev vi snabbt den feta och styvbenta hjorden
och hela tiden såg vi oss om, tills vi nådde vårt fartyg.
Glädjen hos våra kamrater blev stor när vi som från döden
räddat oss vände igen; med klagan sörjdes de andra.
Men jag tillät ej gråt och lät dem förstå det med blicken;
order fick de att lasta de vackert ulliga fåren,
alla som rymdes, och sen löpa ut på havssalta vågor.
Raskt gick männen ombord och tog plats på bänkarnas rader,
och under årnornas slag lyste sältan skummande gråvit.
Men när vi kommit så långt från land som en ropandes stämma
urskiljs, då hojtade jag med hänfulla ord till kyklopen:

'Hör du kyklop, den man vars kamrater du åt i din grotta,
grym och brutal som du är, han var inte feg eller kraftlös!
Nej, dina nesliga brott skulle snart nog hinna ifatt dig,
usle niding, som inte har skytt att sluka i eget
hus dina gäster! Zeus och övriga gudar har hämnats!'

Så löd mitt rop; men han vars vrede då bara tilltog
slet från ett mäktigt berg dess topp som han slungade mot oss,
och den slog ner precis framför skeppets mörkblåa förstäv.
Vattnet kastades upp i en jättekaskad och vårt fartyg
tvingades inåt igen av det återströmmande svallet
som likt en högvattenvåg drog med oss tillbaka mot stranden.
Men med en kraftig båtshakes hjälp, i sista sekunden,
stötte jag skeppet från land och gav med en nick mina mannar
order att kasta sig snabbt på årorna så att vi undkom
skeppsbrott och säker död; och de rodde för brinnande livet.
När sen vi hunnit dubbelt så långt som förut från kusten
tänkte jag ropa på nytt till kyklopen, fastän omkring mig
mina kamrater med vädjande ord ville få mig att tiga:

'Olycksalige man, skall du reta vilden till vanvett?
Klippan han slängde nyss i sjön drev ju fartyget redlöst
rakt mot strandens skär, så vi trodde vi skulle gå under!
Skulle han nu höra minsta ljud eller någon som ropar
vräker han mot oss strax ett skarpkantat block som gör skeppet
och våra huvuden med, till mos – så långt kan han kasta.'
Dock kunde männens ord inte rubba mitt dristiga hjärta
utan jag skrek till jätten på nytt i ursinnig vrede:

'Om någon dödlig mänska, kyklop, vill veta och frågar
hur det gick till den gång du blev så ömkligen bländad,
säg att Odyssevs, Laërtes' son och Ithakas herre,
han som lagt städer i grus, var den som släckte ditt öga.'

ambrosia gudarnas föda
nektar gudarnas dryck
gumse fårhanne

Ur 9:e sången

Till svenska av INGVAR BJÖRKESON